

ПРОБЛЕМИ СВІДОМОГО ВИБОРУ НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ТА ПРОФЕСІЇ АБІТУРІЄНТАМИ ШКІЛ МІСТА

У статті розкривається суть проблеми вибору професії та навчального закладу старшокласниками, досліджено рівень усвідомленого вибору професії.

Ключові слова: професійна спрямованість, "Я-концепція", професійна орієнтація.

Актуальність проблеми дослідження. Перед кожною людиною рано чи пізно виникає проблема, пов'язана з вибором професії. "Що очікує мене в майбутньому?", "Яку професію обрати?", "Куди піти вчитися?", "А може зробити все як кажуть батьки, якимось та воно буде" тощо. Приблизно такого роду питання виникають у всіх молодих людей, що закінчують навчання у загальноосвітніх школах і готуються до майбутнього самостійного життя. Серед великої кількості життєвих рішень, які ще прийдеться вирішити, питання професійного самовизначення є найпершим і одночасно одним з найважливіших. Це перше, дуже важливе і самостійне рішення, яке повинна прийняти молода людина, опираючись не на свій власний досвід, який приходить з роками, а скоріше, на уявлення про своє майбутнє і майбутнє суспільства. Адаже випадковий вибір професії призводить не тільки до економічних проблем (низької продуктивності праці, помилок і браку в роботі, економічних втрат на переучування та перекваліфікацію), а й до психологічних – незадоволення виконуваними професійними функціями, пригнічений стан людини, що в кінцевому результаті може привести до психічних розладів.

Вибір професії – одне з найважливіших стратегічних рішень у житті людини і складна комплексна проблема. Це складний акт самовизначення – свідомого вибору суб'єктом життєвої позиції, яка стає вирішальним чинником у виборі способів розв'язання тих чи інших життєвих проблем.

Соціально-економічні зміни, що відбулися в українському суспільстві, а також новітні досягнення психолого-педагогічної науки потребують перегляду та переосмислення підходів до вирішення проблеми професійного самовизначення школярів, зокрема – пошуку форм та методів активізації цього процесу.

Особливої актуальності проблема професійного самовизначення набуває із впровадження у загальноосвітній школі профільного навчання, оскільки вибір учнем профілю навчальної спеціалізації можна розглядати як вибір напрямку майбутньої професійної діяльності.

Мета дослідження — визначити адекватність вибору старшокласниками професії і навчального закладу та їх психофізіологічних якостей.

Виходячи з мети дослідження було поставлено наступні **завдання**:

1. Охарактеризувати процес самовизначення учнів старших класів.
2. Дослідити професійні наміри старшокласників міських шкіл.

Виклад матеріалу. Визначення сутності професійного самовизначення є до цих пір незавершеною задачею У загальноосвітніх закладах мова йде не стільки про власне професійне самовизначення школярів, скільки про готовність до свідомого вибору професії.

Вибір професії, чи професійне самовизначення, — основа самоствердження людини в суспільстві, одне з головних рішень в житті. Вибір професії впливає на дуже багато життєвих рішень, а саме: ким бути, до якої соціальної групи належати, де і з ким працювати, який стиль життя обрати.

Проблема професійного вибору є досить складною і відповідальною, оскільки успішно обрана професія дає змогу уникати частих фізичних та психічних проблем, пов'язаних зі здоров'ям і посилює задоволеність людини життям. Праця відіграє важливу роль в житті кожної людини і здійснює великий вплив на її стан і самопочуття. Звідси, адекватність вибору і рівень засвоєння професії впливають на всі сторони життя.

Існують різноманітні варіанти визначення поняття "вибір професії", однак всі вони дотримуються ідеї, що професійне самовизначення є вибір, що здійснюється кожною людиною в результаті аналізу внутрішніх ресурсів суб'єкта і співвіднесення їх з вимогами професії. Зміст визначення виявляє, що вибір професії є двостороннім явищем: з одного боку, той, хто вибирає (суб'єкт вибору), а з іншого – те, що вибирають (об'єкт вибору). І суб'єкт, і об'єкт характеризуються великою кількістю характеристик, чим пояснюється недвозначність явища вибору професії.

Вибір професії – це не миттєвий акт, а процес, що складається з ряду етапів, тривалість яких залежить від зовнішніх умов та індивідуальних характеристик суб'єкта вибору професії.

З позицій особистісного підходу виділяють чотири стадії процесу професійного самовизначення [3, с. 24-26]:

- виникнення і формування професійних намірів і початкове орієнтування в різноманітних сферах праці (старший шкільний вік);
- професійне навчання як засвоєння обраної професії;
- професійна адаптація, яка характеризується формуванням індивідуального стилю діяльності і включенням в систему виробничих і соціальних відносин;
- самореалізація в праці (часткова або повна) – здійснення чи нездійснення тих очікувань, які пов'язані з професійною працею.

Таким чином, професійне самовизначення розглядається як процес, що охоплює весь період професійної діяльності особистості: від виникнення професійних намірів до виходу з процесу трудової діяльності.

Психологія розвитку ототожнює початок професійного самовизначення – перший етап – з дитячою грою, коли дитина свідомо приймає на себе різноманітні професійні ролі і програє елементи пов'язаної з ними поведінки. Другий етап – підліткові фантазії, що викликаються різноманітними цікавими для підлітка професіями. Третій етап – підлітковий і більша частина юнацького віку – попередній вибір професії, коли різні види професійної діяльності структуруються і оцінюються з точки зору інтересів, здібностей, системи цінностей підлітка. І четвертий етап – практичне прийняття рішення, що включає в себе два головних компоненти [2, с. 44-45]:

- визначення рівня кваліфікації, об'єму і рівня професійної підготовки;
- вибір спеціальності.

Отже, можна сказати, що процес професійного самовизначення пронизує весь життєвий шлях людини. Однак піком цього процесу, переломним моментом в житті є акт прийняття рішення про вибір професії. Якщо брати віковий критерій, то він звичайно співпадає із закінченням загального навчального закладу. Цей відповідальний момент тісно пов'язаний з попередніми етапами професійного самовизначення, і на рішення про вибір професії впливає минулий досвід особистості. В той же час від цього рішення залежить те, як будуть протікати наступні етапи професійного самовизначення. Адже професійний вибір – це перша ланка у ланцюзі послідовних життєвих виборів, пов'язаних з роботою, створенням сім'ї, соціальним просуванням, матеріальним достатком і духовним розвитком. Проблема полягає в тому, що вибір майбутнього шляху постає перед людиною в тому віці, коли вона, можливо, до кінця не усвідомлює всіх подальших наслідків прийнятих в юності рішень.

Готовність до свідомого вибору професії включає в себе [1, с. 43]:

- моральну готовність — усвідомлення суспільного й особистісного значення праці, прагнення максимально проявити свої сили, здібності у праці, позитивне ставлення до різних видів праці;
- психологічну готовність — свідомий вибір професії у відповідності з наявними здібностями та можливостями;
- практичну готовність — загальні та політехнічні знання, загальношкільні та спеціальні вміння й навички.

На протязі 2009-2010 навчального року на базі ряду загальноосвітніх шкіл було проведене дослідження (О. Ващук, М. Ховрич). Головним завданням дослідження було визначити, яка частина учнів обирає майбутню професію і навчальний заклад свідомо, спираючись на свої фізичні та психологічні особливості. При дослідженні використовувались наступні методи: анкетування, диференційно-діагностичний опитувальник Клімова, опитувальник Голанда. Використання цих методик, різних за напрямками, дає можливість стверджувати про достовірність отриманих результатів.

Дослідження проводилось на базі 5 шкіл, в ньому прийняло участь 236 учнів 11-х класів. Результати дослідження показали (табл. 1), що на момент проведення анкетування 22,6% не визначились з майбутньою професією; 14,2% визначились з майбутньою професією, але не обрали навчальний заклад в якому вони можуть її здобути; 16,8% обрали лише навчальний заклад; 47% – визначились з майбутньою професією та навчальним закладом де вони зможуть її отримати.

Таблиця 1

Результати професійного самовизначення випускників

	Кількість випускників	
	чол.	%
Не визначились	52	22,6
Обрали лише навчальний заклад	33	16,8
Обрали лише професію	40	14,2
Визначились	111	47

Використання в анкетуванні психологічних методик дало можливість нам з'ясувати чи усвідомлено учні вибирають майбутню професію та відповідно до неї навчальний заклад. Співставивши обрану професію з результатами ДДО Клімова та опитувальника Голанда ми можемо визначити чи зважав абітурієнт при виборі майбутньої професії на свої психологічні та фізичні особливості. Результати дослідження показали, що відповідно майбутній професії навчальний заклад обрали 47% (111 учнів) респондентів. Лише 27% (65 учнів) опитаних серйозно підійшли до вибору професії та навчального закладу (рис.1), оскільки обрана ними професія належить до відповідного типу професії по результатам ДДО Клімова, а також їх тип особистості, за результатами опитувальника Голанда, дозволяє комфортно працювати на обраній професії. Таким чином, найбільш усвідомлено обрали професію саме ці учні і в майбутньому у них є всі шанси до того, щоб бути гарним спеціалістом в обраній галузі.

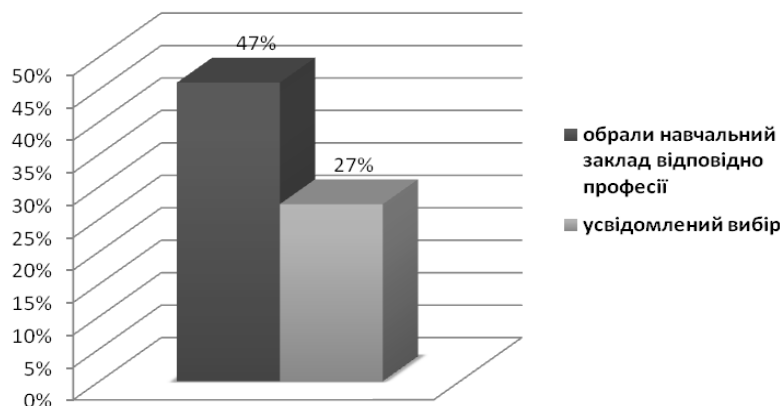

Рис. 1

Висновок. Проведений аналіз процесу професійного самовизначення, дослідження професійних намірів випускників шкіл міста дає констатувати наступне:

1. Становлення висококваліфікованого, мобільного, активного і конкурентоспроможного професіонала можливе лише за умов всебічного розвитку старшокласників, їх здібностей та творчого потенціалу. Проблема професійного вибору старшокласників полягає у тому, що вони мають зробити відповідальний і самостійний вибір стосовно свого майбутнього. Здійснення зазначеного вибору вимагає цілеспрямованого процесу, метою якого є визначення свого майбутнього призначення. Обрання сфери професійної діяльності, складання індивідуального професійного плану та визначення шляхів його реалізації, вимагає від випускника прийняття певних рішень та здійснення певного вибору. Тому, вибір є основою професійного самовизначення старшокласників. Проблема вибору і труднощі, які її супроводжують є основними на вирішальних етапах професійного самовизначення, а саме: вибір навчального закладу та напрямку професійної спеціалізації.
2. Дослідження професійної спрямованості показали, що переважна більшість випускників обирає майбутню професію та навчальний заклад спонтанно, не задумуючись. Лише невелика частина учнів до вибору майбутньої професії відноситься з необхідною серйозністю.

Вступивши до навчального закладу лише заради того щоб вступити, а не отримати професію, яка підходить, учень приречений на поразку на ринку праці. Оскільки головним завданням у нього буде закінчити навчання, а не отримати професію і стати висококваліфікованим спеціалістом у своїй галузі. Тому в загальноосвітніх навчальних закладах необхідно активізувати профорієнтаційну роботу, для того щоб ознайомити старшокласників з різноманітними професіями та зацікавити їх до певних з них.

Використані джерела

1. Барановский А.Б., Потапенко Г.М., Щекін Г.В. Система методов профессиональной ориентации. Основы профессиональной ориентации: Учебно-методическое пособие. – К., 1991.
2. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. – М.: Просвещение, 1968. – 464 с.
3. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения. – Ростов на Дону: Феникс, 1996. – 512 с.

Vashchuck A., Khovrich N.

**PROBLEMS OF CONSCIOUS CHOICE OF EDUCATIONAL ESTABLISHMENT
AND PROFESSION BY URBAN SCHOOL-LEAVERS**

The problem of career and educational establishment choice is considered, the level of conscious career choice is defined.

Key words: *career orientation, "ego concept", career-guidance.*

Надійшла до редакції 02.06.2010

